

דינסטיק כ"ז שבט תשל"ז, דעם 15טן פעברואר 1977

טייערער ד"ר הירשאוויץ,

וואס מאכט איר?

איך האב אוועקגעשיקט די נייטיקע בקשות אויף צו באקומען פאסיקע מאטעריאלן (סטאטיסטישע, קריטישע א"א) בכדי אנצושרייבן א קורצן באריכט בנוגע דעם מצב פון יידיש-לימודים אין אמעריקאנער אוניווערסיטעטן. איך וואלט אייך נאר געבעטן אז אויב מעגלעך זאלט איר מיר אויסלייען א דריי אדער פיר מוסטערן פון פריערדיקע באריכטן אזוי ארום אז איך זאל האבן א קלארן באגריף מכח דעם מין ארבעט וואס איז פאסיק.

וואס שייך דער ארבעט פון ד"ר שלמה בירנבוים:

ש. בירנבוים איז איינער פון די קלאסיקער פון דער מאדערנער יידישער פילאלאגיע און אפשר דער לעצטער לעבן-געבליבענער פון דעם דור גרויסע יידישע פילאלאגן וואס איז אויפגעקומען נאך דעם ווי ב. באראכאו האט געלייגט דעם יסוד פאך דער יידישער שפראך-וויסנשאפט אין 1913; די אנדערע זיינען שוין אלע אויפן עולם האמת — מ. וויינרייך, זלמן רייזען, נח פרילוצקי, נחום שטיף אא"וו. צווישן די קלאסישע ווערק בירנבוים דארף מען צורעכענען זיין „פראקטישע גראמאטיק פון דער יידישער שפראך" (וויץ-לייפציג 1918), „דער העברעאישער און אראמישער עלעמענט אין דער יידישער שפראך" (לייפציג 1922) — ביידע אין דייטש — און א לאנגע ריי אנדערע וויכטיקע ארבעטן. אויף דער פעלד פון היסטארישער פאנאלאגיע, יידישער און העברעאישער פאלעאגראפיע און קאמפאראטיווער לינגוויסטישער רעקאנסטרוקציע איז בירנבוים חמיד שארפזיניק, פריש, אפטמאל געניאל; נעמט למשל זיין קורצן ארטיקל „ווי אלט איז יידיש?" (אין יידישע דיאלאגן, פאריז 1968) וואו אין עטלעכע קורצע זייטלעך באהאנדלט ב. טיף און ברייט א שווערע סוגיא. דאס אלץ איז גערעדט געווארן בנוגע ענינים מחוץ דעם תחום פון שפראך-נארמירונג. ב. איז אלעמאל געווען פארביטערט וואס די יידישע ארטאגראפיע איז צופיל פארדייטשט

וואס מען האט איבערגענומען פון ניי-הויכדייטש די שרייבונג
 גע- אנשטאט דעם אלטן קייזן גי - (גיזאגט, גיוואלט וכדומה).
 בכלל האלט ער אז דער פארטונקלסער (רעדוצירטער) וואקאל
 (שווא-קלאנג) דארף רעפרעזענטירט ווערן בכתב מיט א יוד אנשטאט
 אן עין (גיפינין, דים, היינים). ב. שרייבט ווערביאלע
 פרעפיקסן באזונדער (איבער שרייבן, נאך זאגן), דאס אייגענע
 בנוגע אדווערביאלע פרעפיקסן (צו ריקן); ענפער אנשטאט ענטפער
 און נאך א ריי אייגנטימלעכקייטן וואס ב. האלט פאר די "אמת-
 יידישע" להיפוך צו די "פארדייטשטע". אין תרצ"ב איז ארויס
 זיין "יידיש ווערטער-ביכל" וואו מען קען געפינען די גאנצע תורה.
 די צווייטע נארמאטיווע איינשטעלונג ב'ס איז ניט שייך צו
 דייטש אלא וואדען צו דער פראגע אויף וועלכן דיאלעקט זאל זיך
 די כלל שפראך באזירן בכתב? ער האלט זיך פעסט אז דער איינציקער
 ענטפער איז דער דרומדיקער דיאלעקט, ווייל ער איז די שפראך פון
 דער מערהייט אא"וו אא"וו. היות ווי צענטראל ("פוייליש-גאליציש")
 יידיש און דרום-מזרח (אוקרייניש-רומעניש) יידיש האבן
 פאנעמישע וואקאלן-לענג האלט ב. פאר נייטיק דאס צו רעפרעזענטירן
 בכתב. ער טשעפעט ניט דעם ליטווישן יסוד פון די אותיות; ער דריקט
 אויס די לענג דורך נקודות.
 ווי א פראקטישע עצה קען איך נאר זאגן דאס ווייטערדיקע:
 אייער געדאנק אז אלע טראנסקריפציעס זאלן איבערגעגעבן ווערן מיטן
 יידישן אלף-בית איז דער בעסטער אויסוועג. אויב זיין יידישער
 אויסלייג מאכט אויפן לייענער א מאדנעם איינדרוק מאכט זיין ענגלישע
 טראנסקריפציע א וויילדן איינדרוק. דרום-יידיש קען מען אויך שרייבן
 פאנעמיש אויף ענגליש. דאס אליין (מיט א הערה פון דער רעדאקציע,
 פארשטייט זיך) וואלט מען געקענט שוין דערליידן. נאר אנשטאט
 צו באצייכענען לענג פון וואקאל מיט א פאסיקל איבערן אות אדער
 צוויי פינטלעך נאך אים, שרייבט ער דעם אות צוויי מאל (uu)
 אנשטאט (u, u). א צאל אנדערע טראנסקריפציעס זיינע וואס זיינען
 ניט בהסכם מיט דער אנגענומענער פאנעטישער אדער פאנעמישער
 איבערגעבונג מאכן אויך שווער (c, c', y, אנשטאט ts, t, s,
 אדער e). אקיצור, מען דארף דאס דרוקן מיט די דוגמאות געבראכט

טאקע אויף יידיש נאר סיי ווי סיי לויט מיין מיינונג דארף זיין
א הערה פון דער רעדאקציע וואס זאל זאגן אז ד"ר בירנבוים
גייט זיך כידוע מיטן אייגענעם גאנג אין פראגעס פון יידישער
ארטאגראפיע, אז לויטן פארלאנג פונעם מחבר ווערן די דוגמאות
געבראכט מיט זיין אייגענעם אויסלייג, ניט דעם אנגענומענעם
מאדערנעם אויסלייג. (א ליינער וואס איז מיטן ענין ניט

באקאנט זאל ניט מיינען חלילה אז דאס איז די סאוועטישע שרייבונג!)
עטלעכע באמערקונגען מכה דעם תוכן פון דער ארבעט. פאראן
אין דעם ארטיקל א צאל אינטערעסאנטע (הגם צעווארפענע) פרטים פון
דעם סאוועטישן יידיש:

(א) אינטערעסאנט וואס דער א"ב איז אין סאוועטישן יידיש (ס"י)
געבליבן ניט געביטן (ז' 1).

(ב) עקזאמענעס אנשטאט עקזאמענס (רבים אויף -עס) (ז' 2).

(ג) באמערקונגען איבערן אויסלייג: אף, בא אנשטאט אויף, ביי

(א נייע מעשה!); ב"ע שליסט אויס די סוף-אותיות הגם ס"ה האלט זיי
(ז' 4); פאנעמישע בערגעבונג פון סעמיטיזמען (ז' 4); טאפלטע
קאנסאנאנטן ווערן ניט געשריבן (אריינעמען, צונויפלי) בעת אין
מערב ווערן זיי בדרך כלל יא געשריבן (ז' 5) אבער ענלעכע נאר
ניט-אידענטישע קאנסאנאנטן ווערן יא געשריבן צוויי מאל הגם אין
דער גערעדטער שפראך אסימילירן זיי זיך (אויסטיסן, ניט אוישיסן)
(ז' 4)

(ד) סעמיטיזמען געפינען זיך היפשלעך אין דער שפראך ניט געקוקט
אויף דער אטאגראפישער רעפארם (זז' 5-6).

(ה) הגם ב. איז מודה אז דייטשמעריש איז ניט קיין סאוועטישער
פענאמען — „אונדזער מאטעריאל (בשותפות מיטן געשריבענעם יידיש
אויף דער מערב-זייט פונעם אייזערנעם פארהאנג)...“ (ז' 7) —
טענהט ער אז „מען באגעגנט זיך מער יאפט מגט דייטשמעריזמען אין
ס"י איידער אנדערשוואו“. (קריטעריע? ראייה? פארגלייכן? מאי קא
משמע לן?)

(ו) ב. ווייזט אן אויף מעגלעכע סלאווישע השפעות דארט וואו דער
פארטיציפ אויף (ע) נדיק ווערט גענוצט ווי אן אדיעקטיוו („די
וואקסנדיקע איניציאטיוו“) — שוואך; דארט וואו דער אדווערב געפינט
זיך צווישן דעם ארטיקל און דעם אדיעקטיוו („זיין נאך ניט

- ארויסגעזאגטער באשלוס".) בנ אליין ווייזט אבער אן אז אין
 ביידע פאלן קען דאס זיין די השפעה פון דייטש (ז' 7).
 (ז) איבערצייגעוודיק און איבערצייגנדיק (ז' 9). אינטערעסאנט,
 וועגן דער זעלביקער פראגע האט אין 1909 אין ליטווינס
 "לעבן און וויסנשאפט" געשריבן נח פרילוצקי. פרילוצקי האט
 געטענהט אז מען דארף מבחין זיין דעם פארטיציפ ("איבערצייגנדיק
 אים...") פון דעם אדיעקטיוו ("אן איבערצייגעוודיקער ארגומענט").
 (ח) קיניג אנשטאט קעניג (ז' 10) -- די חומש-טייטש פארמע אנשטאט
 דער מאדערנער.
 (ט) סינטאקטישע השפעות פון רוסיש אויפן ס"י: דאס באנוצן די
 לאנגע אדווערביאלע פראזע צווישן אדיעקטיוו און סובסטאנטיוו
 (ז' 12) ("די קאלאסאלע באדייטונג פון דער אנגענומענער אויפן
 צוזאמענפאר שול-פראגראם"; קאנסטרוקציע אן הסכט אין צאל ("אין
 דער רוסישער און יידישער שפראכן" (ז' 13). פרעפאזיציע נאכגעמאכט
 רוסיש ("אויסוואקסן אין הונדערט מאל") וואו יידיש האט "אויסוואקסן
 הונדערט מאל".
 (י) מארפאלאגישע השפעות: פריזיאר אנשטאט פראזירער (ז' 13).
 (יא) לעקסישע השפעות: די חדשים (יאנוואר, פעווראל אא"וו)
 און צום טייל די רשימה אויף ז' 14.
 (יב) נאך סינטאקטישע השפעות (ווי איר זעט איז דער מאטעריאל
 גאנץ צעווארפן -- דא א ביסל סינטאקס, דארטן א ביסל לעקספיק
 און באלד נאכאמאל סינטאקס!): "ביי שלמהן איז א הויכער שטערן"
 אנשטאט "שלמה האט א הויכן שטערן" (ז' 14), "אין 75סטן יאר"
 אא"וו.

איך האב זיך באמיט געפינען יענע אייגנטימלעכקייטן וואס זיינען נוגע דעם ס"י נאר מחמת איין סיבה: זייער א סך און אפשר גאר דער גרעסטער טייל פונעם מאטעריאל האט קיין שום שייכות ניט צום ענין ס"י און דער ליינער וועלכער איז ניט גוט באהאוונט הן אין הילכות יידיש הן אין הילכות לינגוויסטיק וועט ניט קענען ארויסקריכן. אט למשל:

- (א) די וואקלעניש אין גראמאטישן מין (ז' 2) געווענדט אינעם דיאלעקטישן חילוק צפון מזרח יידיש ("ליטוויש-ווייס רוסיש") / דרום מזרח ("אוקרייניש-רומעניש") און צענטראל ("פּויליש-גאליציש") איז א פענאמען אין דער גאנצער מאדערנער יידישער שפראך שבכתב. בדרך כלל זיינען פאראן שוין נארמעס (דער דור, דאס פאלק וכו') נאר אין א צאל ווערטער וואקלט נאך דער גראמאטישער מין. אבער בכדי אריינצופירן די מעשה אין פרק ס"י מוזן מען דערווייזן אז דער מצב איז אנדערש דארט איידער אנדערשוואו, אניט האט דאס ניט קיין זיין דעם ענין דווקא צו באהאנדלען ווי א פראגע פון ס"י.
- (ב) נול פלוראל (ז' 2) -- מחוץ די ייווא-קרייזן און פארשיידענע איינצלנע סטיליסטן איז אויך אין מערב זייער שטארק אנגענומען "די ארבעטער זיינען געווען" לאו דווקא "די ארבעטערס".
- (ג) די פאראלעלע גלייכבארעכטיקטע פארמעס געבוירן/געבארן וכו' (ז' 3) האבן ווידער קיין שייכות ניט צום ס"י.
- (ד) זייער אן אינטערעסאנטן פונקט האט ב. אויפגעבראכט וואס שייך דער פאנעמיזירונג פון סעמיטיזמען אין דער ארטאגראפיע -- זארעצקי האט אמאל געשריבן א פיינע ארבעט אין נ. שטיפט "די יידישע שפראך" (קיעוו) וועגן פאנעטיק קעגנאנאנד מארפאלאגיע. לויטן פאנעטישן פרינציפ וואלט מען באדארפט שרייבן "ליפס" ("שפתיים") "האבם" ("יש להם") און "זאקס" ("אומר"). דער מארפאלאגישער פרינציפ איז אבער דוחה דעם פאנעטישן דארט וואו זיי זיינען מתנגד איינער דעם צווייטן. דערפאר טאקע איז ניט צו באוואונדערן וואס אין דער פאנעמישער איבערגעבונג פון סעמיטישן קאמפאנענט איז מארפאלאגיע אויך דוחה פאנעטיק ווען מען שרייבט פאנעמיש. דערפאר: זקיינע, שטוסיים ניט סקיינע, שטוטעס (ווייל

זקן, זיקנה, זקינה פונקט ווי זאג, זאגן, זאגט, און שטוסיס
ווייל: דער שטות + ים ווי פויעריים, דאקטוירים = /שטוסיס/
הגם פאנעטיש איז דער רביס-וואקאל אפשר פארטונקלט.

ב"ס באמערקונג איז אבער זייער אינטערעסאנט כאטש ער איגנא-
רירט די פרינציפן לויט וועלכע זארעצקי, שטיף און אנדערע
סאוועטישע פילאלאגן האבן „נאטוראליזירט" די העברעאיזמען און
אראמיזמען. אין אייניקע פאלן איז ב. גערעכט אז די
העברעאישע שרייב-טראדיציע לעבט (כאטש מען זאגט /לעפט/) אין
די שרייבונגען בעדיל האדאל, מינהעג אנשטאט בעדילעדאל (בעדילאדאל?)
און מינעג.

(ה) הארבסט אנשטאט הארפסט. אזוי ווי קיינער שרייבט ניט

„הארפסט" איז דאס ווידער ניט שייך דא.

(ו) די באמערקונג (ז' 5) מכח דעם דענטאל צווישן ליקווידן און
סיבילאנטן איז א גאר וויכטיקע היסטארישע דערשיינונג אין דער
יידישער פאנאלאגיע, נאר ב. אליין שרייבט אז ס'איז „אפט ניט
אנגעוויזן אינעם אויסלייג (אויך ניט אין מערב)" (דארטן) טא וואס
איז עס שייך צום סאוועטישן יידיש?

(ז) די סעריע דובלעטן וואו איין ווארט איז א טראדיציאנעל

יידיש ווארט (צי דאס ווארט שטאמט פון סעמיטיש צי ניט) און דאס
צווייטע איז אריינגעפירט געווארן פון דער השכלה (ז' 5) און ביידע
עקסיסטירן צוזאמען איז א טעמע פאר יידיש אומעטום לאו דווקא אין
ס"י (למשל שילער/תלמיד, ערן/כבוד, פארפליכטונג/התחייבות וכו').

(ח) דייטשמעריש, נאטוראליזירונג, דענאטוראליזירונג. א צאל
לעקסיקע איינסן וואס זיינען געפסלט ביים ייווא ווערן גענוצט מיט
א פרייער האנט אין ס"י (די דייטשמערישע סופיקסן -באר, -סום,
אא"וו) אבער מחוץ עטלעכע פובליקאציעס אין מערב (יידישע שפראך,
דווקא, גאלדענע קייט, אויפן שוועל) ווערן זיי אויך גענוצט מיט א
ברייטער האנט אין מערבדיקן יידיש. א צאל דייטשמעריזמען וואס ב.
דערמאנט זיינען זיכער ווי גאלד ניט שייך צום ס"י (למשל פארשווינדן
אנשטאט פארשוואונדן ווערן) (ז' 10); דאס זעלבע וואס שייך
אידיאמען אוו לעקסיק (ז' 11). וועגן „נאטוראליזירונג" (זז'
9-7) -- די גאנצע מאדערנע יידישע פילאלאגיע זינט באראכאו

באקעמפט די נאכמאכונג פון דער דייטשישער ארטאגראפיע אין ניי-אריינגעפירטע ווערטער. אין יעדער פובליקאציע אויף דער וועלט וואו די נייע ארטאגראפיע ווערט באנוצט שרייבט זיך דערפאלג, דערלויבן, דערשיינען, אומבאדייטנדיק אא"וו ניט ערפאלג, ערלויבן, ערשיינען, אונבעדוויסענד אא"וו. דארט וואו די מאדערנע יידישע ארטאגראפיע נאטוראליזירט נאר טיילווייז (אנטוויקלונג, פאראנטווארטלעך, ניט ענטוויקלונג, פאראנטווארטליך אבער אויך ניט אנטוויקעלונג, פארענטפערלעך ווי די פארמעס וואלטן אויסגעזען ווען זיי וואלטן געווען אלט-איינגעזעסענע --- פירט זיך פונקט אזוי אויך די סאוועטישע ארטאגראפיע אזוי ארום אז דער באנצער ענין געהערט צו פרק היידישע ארטאגראפיע און ניט צו פרק ס"י! דאס זעלבע איז שייך יענע אנגענומענע פארמעס וואס די מער עקסטרעמע פוריסטן האלטן פאר דייטשמערישע נאר וואס ווערן באנוצט פון די בעסטע סטיליסטן (אונגארן, געוויינלעך, פויפסט אנשטאט אונגערן, געוויינטלעך, פויפט). צום סאוועטישן יידיש האט דאס ניט.

(ט) אן אינטערעסאנטע היסטארישע הערה מאכט ב. בנוגע דער באזונדערער שרייבונג פון די קאנווערבן -- צו גיין קעגנאנאנד צעגיין (מיט אונדזער אויסלייג: צוגיין "צוקומען" קעגנאנאנד צעגיין ווי ביי אייז אין אן אויוון). ב. אליין ווייזט אן אז דער פתרון אין מערב אויסצומיידן א פלאנטער און נוצן צע-הגם ס'איז געענטער צו דייטש איז א ו י ך אנגענומען אין ס"י. נו, איז מה ענין צעגיין אצל פרשת רוסלאנד?

(י) בירנבוים, ווי א נארמאטיוויסט וואס האלט נאר פון דרום-יידיש וויל פארשטייט זיך אז מען זאל זאגן און שרייבן דאס וויכטיקייט, גרויסקייט, שיינקייט אא"וו אנשטאט די ... ער ווייזט אן אז אין ס"י ווערן די סובסטאנטיוון אויף קייט געהאלטן פאר לשון נקבה. דאס איז א שטריך פון ס"י? צי שרייבט מען "דאס גרויסקייט" אין תל אביב צי אין ניו-יארק? (צום באדויערן קען מען אין לאנדאן אלצדינג געפינען). די טענה וועגן גראמאטישן מין פון ווערטער אויף קייט איז אפשר שייך א רעפארמאטארישער

ארבעט איבער דער יידישער גראמאטיק, זיכער ניט צו א דעסקריפטיווער ארבעט איבערן סאוועטישן יידיש.

(יא) ב. ברענגט (ז' 13) א רשימה „סלאוויזמען" וואס נעמט אריין בולבעס, האראפאשניק, יאגעדע יאט, קאלדרע, פאפיראס, פראווען, פראסט, סטאליער, טאקע (!), טרייסלען, כוואליע און נאך א גאנצע ריי ווערטער וואס שטאמען פון סלאווישע לשונות נאר וואס זיינען געווען טיף פארווארצלט אין יידיש לאנגע דורות איידער ס'האט זיך באוויזן אויף גאטס וועלט דער ערשטער באלשעוויק, ווי ב. אליין ווייזט אן. אז א לאנדאנער ייד זאגט „טאקע אזוי, לאמיר רופן דעם סטאליער" רעדט ער סלאוויזירט? סאוועטיזירט? רוסיפיצירט? לא דובים ולא יער. דערנאך אבער ברענגט ב. אן ערנסטע רשימה (סוף ז' 13, ז' 14) דארף דער ענין אויפגעקלערט ווערן פארן לייענער.

אין יעדן פאל איז דאס זייער אן אינטערעסאנטער ארטיקל און ווער ס'האט נאר געלייענט א ביסל פון דער יידישער פילאלאגישער ליטעראטור וועט האבן פון אים א סך הנאה. ס'וואלט באמת געווען א גרויסע מצווה ווען ד"ר בירנבוים זאל האבן א געלעגנהייט צו פארעפנטלעכן זיינע ארבעטן אין אקאדעמישע פובליקאציעס כאטש אויף ענגליש (אין יידיש וועט דער ייווא אים ניט נאכגעבן די ארטאגראפיע איז אויס שידוך). א שאד וואס אזא ייד וואוינט מער ניט אין לאנדאן, ר' איז באמת א גרויסער פילאלאג אין זיין פעלד.

מיט דאנק
בלייב אין אייער